

ПРИКАЗИ

Владо Стругар, Југославенске социјалдемократске странке 1914 — 1918,
Југославенска академија зnanости и умјетности, Загреб 1963, стр. 322.

Прилажење проблему развита југословенске мисли у политичком раду социјалиста, посебно у току првог свјетског рата, представља, без сумње, доста деликатан али и врло захвалан задатак историчара. Само питање, начин истраживања и систем обраде ове значајне странице у историји борбе за стварање југословенске државе обраћа пажњу на сложеност свега онога што се раније и у току рата дешавало у земљама Југославије и изван њих. Уједно, рад ове врсте указује на потребу проучавања још недовољно уочених појава, утврђивања политичке важности одређених чинилаца, провјеравања оправданости већ датих закључака и оцјена појединих периода борбе истакнутих личности социјалистичког покрета и др. — Оваквом студијом требало је да се прикажу схватања југословенских социјалдемократа о најважнијим питањима борбе за праведније друштвене и националне односе у вријеме кад се требало борити за њихово остварење. Такође је било потребно да се изразе друштвене и политичке снаге, степен њихове историјске одговорности и перспективе борбе за пobjеду таквих односа у условима империјалистичког рата и изгледа за успјех октобарске револуције. Рекао бих да су цјелином овога рада, према могућностима данашњег истраживања, дати одговори на најважнија питања која нам поставља или може постављати савремена историографија у области изучавања првог свјетског рата, посебно у откривању идеја југословенства у мислима и политици

социјалиста као и о њиховом доприносу стварању заједничке државе југословенских народа.

Поред предговора и увода, књига садржи поглавља, у ствари монографије југословенских социјалдемократских странака за вријеме првог свјетског рата (Србије, Босне и Херцеговине, Хрватске и Славоније и Југословенске социјалне демократске странке Словеније), регистар имена и попис употребљених архивских извора (11), објављених збирки извора (6), службених публикација (3), новина (30) и постојећих радова који су могли доћи у обзир при писању овакве студије (58). Вјероватно се ни у случају ове књиге не би могло искључити да је изостао неки мање или више значајни податак, али се мора рећи да је ово, до сада несистематски изучавано питање, студиозношћу аутора и употребом богатих и најважнијих извора и познате литературе добило свог историчара.

Аутор је успјешно приказао све разлике у схватањима социјалдемократа о путевима и тактици борбе за остварење основних задатака радничког покрета, у зависности од економских и политичких услова живота у појединим југословенским земљама до првог свјетског рата. У ствари се ради о разликама схватања социјалиста-интернационалиста и социјалиста-националиста, како су у овом раду обиљежени. Први нијесу заборављали двије основне мисли социјализма: нужност класне борбе између пролетаријата и буржоазије и пobjеде социјалистичког система, а други су, живећи у пот-

лаченим земљама, сарађивали са свим класама народа у борби за национално ослобођење које је требало да услови даље кретање ка социјализму. Обје групе су се супротстављале социјалистима-патриотима којих није било у југословенским социјалдемократским партијама. Разлике друштвено-економског и политичког развитка у појединим земљама морале су утицати, мање или више, на степен социјалдемократске ревизије марксистичког учења о револуцији и развитку друштва уопште.

У зависности од расположиве грађе, свака социјалдемократска странка добила је одговарајући приказ цјелокупне активности у односу на основна питања борбе и метод којим се требало служити у циљу њиховог рјешавања. При томе је В. Стругар са врло развијеним смислом историчара и јако израженим даром истраживача успио да читаоцу обрати пажњу на проблеме и значајне политичке чиниоце који се понекад превиђају. Без уочавања њиховог стварног значаја могло би се поступити ненаучно и неправедно у односу на разумијевање доба и снага чија га је борба карактерисала.

Прегледно и потпуно је изложена борба Социјалдемократске партије у Србији против искористићавања радних маса, против политике српске буржоазије у другом балканском рату, против ратних кредита и првог империјалистичког рата. Успјешно је приказана и њена политика у односу на стварање балканске федерације и равноправност народа који би се налазили у њеном оквиру. До појединости је изнесена и најважнија активност представника Странке и њених група у земљи и иностранству (на Другој цимервалдској конференцији, у Штокхолму, у Паризу и на солунском фронту). Детаљно су изложена и становишта најугледнијих личности Странке о основним задацима које је требало да рјешавају у току рата (од Туцовићевог схватања да треба обратити независност земље од аустроугарских агресора до мишљења других који су сматрали да тре-

ба чекати на свршетак рата и почетак класног обрачуна између радничке класе и буржоазије). Националном елементу борбе Србије против Аустро-Угарске у току првог империјалистичког рата у књизи је дато одговарајуће значење. Искрпно је изложен и рад на обнови Партије као и њен став према Интернационали и октобарској револуцији.

Борба Социјалдемократске странке Босне и Херцеговине, такође изучена на основу најважније грађе, добила је углавном потпун и прегледан приказ. Њена активност је изложена на примјерима борбе за обавезан откуп кметова без икакве накнаде, за ревизију устава, за социјално осигурање радника, за политичка и економска права обесправљених и осиромашених маса ове покрајине, и поред тога што су полицијске мјере босанске владе постајале све оштрије. Снага покрета је у разним видovima долазила до све већег изражаја. Документовано су изложени одређени и најважнији политички ставови: о антиратној политици, односу према социјалистичким партијама, националном питању, стварању југословенске државе, октобарској револуцији и др. У најважнијим питањима борбе социјалисти Босне и Херцеговине су успјели да сачувају своје јединство. Као и српски социјалдемократи, имали су јасан став према политици буржоазије, према крајњем циљу и тактици борбе за ослобођење радника. У току рата су у свему усвајали идеје Лењина.

Социјалдемократска странка Хрватске и Славоније се 1914. енергично супротставила насиљу аустроугарске солдатеке над српским народом, због чега је дошло и до примјене ванредних мјера против њеног рада. Искрпно је приказано и оживљавање агитације социјалиста, путем представки радништва Сабору и на други начин. Социјалистичка штампа је редовно обавјештавала јавност о југословенском националном програму и потреби стварања јединства југословенских на-

рода. Пуна пажња је обрађана потреби закључења мира без анексија и контрибуција, што је прокламовала и совјетска влада. На основу најпоузданије грађе приказан је и став социјалистичких представника у Народном вијећу СХС. До појединости је приказан и рад Радничког вијећа, као и однос хрватских социјалиста према другим социјалдемократским партијама и октобарској револуцији. До пуног изражаја је дошла група хрватских социјалиста-интернационалиста која се борила за стварање југословенске радничке партије, за међународну солидарност пролетаријата, као гаранцију остварења његових заједничких циљева.

Студиозно је изложена активност југословенске социјалне демократске странке за непуних двадесет година њеног постојања до првог свјетског рата и у току његовог трајања. Послије сарајевског атентата социјалисти Словеније су путем штампе приказивали тешко политичко и економско стање народа Босне и Херцеговине, али атентат нијесу одобравали као средство политичке борбе социјалдемократа. За вријеме рата се једва осјећала њихова партијска активност. Са социјалистима Италије нијесу имали сарадњу. Иако су били прогресивнији од аустријских социјалдемократа, њихова активност није могла осјетније утицати на оно што се дешавало у земљи. Исцрпно је приказан и рад у иностранству, посебно у вези са доношењем програмске декларације у Чикагу августа 1917. (Чикашка изјава) о потреби стварања југословенске федеративне републике. Са успјехом су изложени и односи међу групама странке, учење и политика прогресивније струје под именом *Социјалистичка омладина*, схватања Ивана Цанкара, став према интернационали и руској пролетерској револуцији и другим најактуелнијим политичким питањима за вријеме и непосредно послје стварања уједињене југословенске државе.

Аутор је схватања социјалдемократских странака о рату, миру,

револуцији, националном питању, интернационализму и др. излагао кад и историјат борбе за њихово рјешавање. Због тога су и образложења одређене активности приказана јасније, потпуније и научније, што посебно доприноси успјеху ове књиге. Такав поступак је свакако допринио истицању раније незапажених или мање уочених питања из ове врло интересантне и доста сложене проблематике. Анализом најкарактеристичнијих схватања и политике социјалдемократских странака до стварања радничког покрета Југославије на основама научног социјализма — аутор је сасвим убједљиво извео закључак да није било услова да се у свијести и најизграђенијег дијела њиховог чланства зачне мисао о потреби вођења борбе за претварање империјалистичког рата у социјалистичку револуцију. Оваква мисао је довољно образложена аналитичким карактером читавог рада. Књига нема неки општи закључак, али се по посљедњем поглављу о раду сваке странке, посвећеном односу према Интернационали и руској пролетерској револуцији, то најбоље види. Аналитички рад уз податке карактеристичног документа на свој начин говори о предностима ове књиге, о развијеном смислу аутора за овакву, у ствари савршенију врсту монографије. Књига В. Стругара је дала сасвим задовољавајуће одговоре на главна питања која нас из ове области данас највише морају интересовати. Наглашавајући вриједност и трајну важност основне мисли ове добродошле студије, не налазимо за потребно да искључимо могућност да се наведе још који нови податак, да се стави примједба на оцјену неког догађаја, оправданост или неоправданост поступка неке истакнуте личности ове или оне социјалдемократске странке. Савјесном, зналачки извршеном и успјелом напору В. Стругара морамо одати одговарајуће признање.

Ђ. Пејовић